

En tidlig morgen i det nordlige Burma giver munkene belæring og god karma og modtager til gengæld mad og andre fornødenheder.

I

DHARMA

I hinduismen betyder dharma først og fremmest pligt, nemlig de pligter der er forbundet med den enkeltes samfundsklasse, kaste, livsstadium og køn. I en mere generel forstand betyder det også religionen, nemlig hinduismen. I buddhismen betyder dharma den buddhistiske lære som helhed, men også de enkelte fænomener i verden og begreber i den buddhistiske lære benævnes dharmar.

Læs **TEKST 1** s. 265

Læs **TEKST 2** s. 266

CENTRALE FORESTILLINGER

Buddhismens lære hedder *dharma*, og den er lige så mangfoldig som dens historie. Som i andre religioner er der mange forestillinger, hvor filosofiske spidsfindigheder blandes med mere letfordøjelige historier og forestillinger.

Lidelse og frelse

Buddhismen har ofte været både rost og kritiseret for at være meget blød og rundhåndet med hensyn til, hvilke forestillinger og praksisformer, man har kunnet indoptage og gøre til en del af buddhismens verden. Men også buddhismen har oplevet stridigheder om, hvad der skulle gælde som den sande vej, og hvad der er kættersk tale. De mange buddhistiske retninger har hver deres fokuspunkter, men de fleste vil være enige om, at en del af det basale lærestof er De Fire Ædle **M** Sandheder **M**, som Buddha prædikede til sine tilhængere kort efter sin oplysning. I disse fortæller han om menneskets eksistensvilkår og muligheden for at blive frelst ved at følge hans belæring om ret indsigt, etiske normer og meditation.

Grundlæggende er al eksistens altså lidelsesfuldt, eller utilfredsstillende. Det gælder både ideen om, at alt levende fødes og forgår i uendelige cykler af liv-død, der i indisk tankegang traditionelt har

været anset som en frustrerende, kosmisk trædemølle. Det gælder også de psykologiske mekanismer, der gør, at mennesker med begær, dumhed og had lader sig indfange i et spind af eksistentielt set tåbelige netværk, som de ikke kan komme ud af. Det giver kun lidelse forgæves at forsøge at holde fast i noget forgængeligt, som om det var permanent eksisterende (jeget, livet, lykken). Buddha afviste nemlig Upanishadernes atman, ideen om et evigt selv, og talte om, at alle fænomener ikke alene er forbundet med smerte, men også med „mangel på selv“ (anatman). Derfor besidder fænomenerne heller ikke nogen uforanderlig essens. Alle er de underlagt tilblivelse, forandring og ophør. Især mahayana-buddhismens tænkere indførte med begrebet 'tomhed' (*sunyata*) nogle endnu mere radikale opfordringer til at erkende, at intet i denne verden har egen essens. Det vil sige, at alt hænger sammen, 'er' kun noget momentant og i relation til andet, hvad enten man taler om mennesker, molekyler eller følelser.

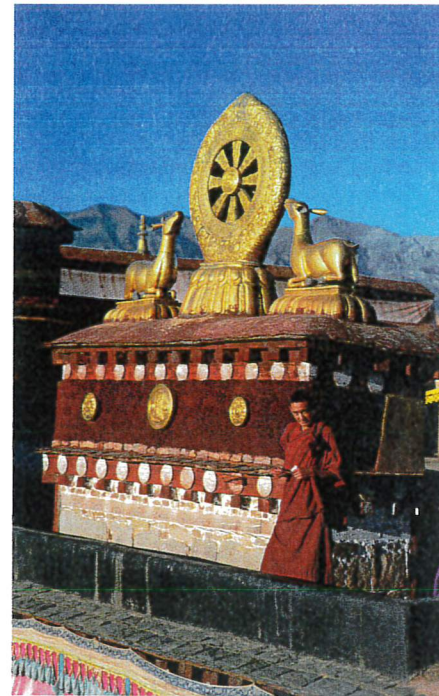
En vigtig kerne-lærdom er at søge frelsen fra individet selv gennem Buddhas belæringer. Buddhismen er altså en typisk frelsesreligion; det gælder om at ophøre med at identificere sig med et individuelt jeg i denne verdens karmabestemte samsara, hvilket opnås, når man bliver oplyst og kan forlade genfødslernes kredsløb. Men selvom den på dette punkt ligner de monoteistiske **M** religioner, er buddhismen ikke på samme måde som kristendom, jødedom og islam bundet op på skriftsteder og doktrinære trosspørgsmål. Faktisk sagde Buddha og mange efter ham, at man som buddhist ikke bare skal godtage eksisterende trossystemer. Mange buddhister vil derfor helst karakterisere buddhismen som en 'praksis-religion'.

Etik

En sådan lære lyder måske meget egoistisk. Sådan vil mange kristne da også gerne præsentere den. Men buddhismen har et ganske veludviklet etisk system, der principielt beskytter mod enhver ansats til egoisme. I modsætning til især monoteistiske religioner er etikken ikke bundet op på budskaber 'oppe fra' guderne, men er baseret på idealer om personlig moral i forhold til den dharma, som Buddha erkendte som universelt gyldig.

Man kalder ondskab, uvidenhed og begær for „de tre dårskeer“, og alle peger hen på individets egne faldgruber og muligheder. Begrebet „metta“ **M** betyder kærlighed og venlighed, og minder meget om den kristne næstekærlighed **M**. Sammen med medfølelse (karuna **M**) er det en dyd, enhver buddhist skal bestræbe sig på uselvvisk at fremelske og praktisere.

Et vigtigt instrument til at afstemme etikken er karma-lovmæssigheden. Karma betyder handling, men også handlingens frugter og konsekvenser. Det er éns opsamlede karma fra tidligere handlinger i dette eller foregående liv, der bestemmer, om man er på den rette vej mod fuldendelsen, og om man er bonde, konge, gud eller hund. Et eksempel på positivt opsparat karma-fortjeneste er at give mad til munkene eller at være medsponsor for bygning eller restaurering af buddhistiske bygninger som de hellige monumenter, stupaerne **M**. Karma er ikke det samme som skæbnetro, men derimod et begreb, der

Jokhang-templet i Tibet. Buddhismens lære, dharma, fremstilles oftest som et hjul, der dels symboliserer det cykliske, dels den otte-foldige vej til frelsen. Hjortene ved siden af hjulet symboliserer Buddhas første prædiken i dyreparken ved Sarnath i Nordindien. Se andre symboler fra buddhismen på Temalinen: „Religionens ydre: Symboler, beklædning og genstande“ **T**.

I

DE FEM FORSKRIFTER

Mens munkene har klosterregler (s. 258), er der for lægfolk **M** kun fem forskrifter. Som buddhist skal man:

1. Afholde sig fra at tage noget levende væsens liv.
2. Afholde sig fra at tage, hvad der ikke gives.
3. Afholde sig fra utugt (for munke gælder dette seksuel omgang i det hele taget).
4. Afholde sig fra falsk tale.
5. Afholde sig fra at indtage destillerede og gærede drikke, der forårsager beruselse og hensynsløshed.

giver plads til individets frie vilje. Det er ifølge theravada-buddhismen ikke handlingen i sig selv, der er god eller ond. Det er den mentale tilstand, intentionen med handlingen, der afgør, om den afstedkommer god eller dårlig, meget eller lidt karma-effekt. Dette kan kaldes en sindelagsetik, fordi sindelaget – eller tanken bag handlingen – er afgørende for, om en handling er rigtig eller forkert. Det kan dog også kaldes konsekvensetik, fordi det etisk vigtige er at bidrage til at skabe mest mulig god og mindst mulig dårlig karma.

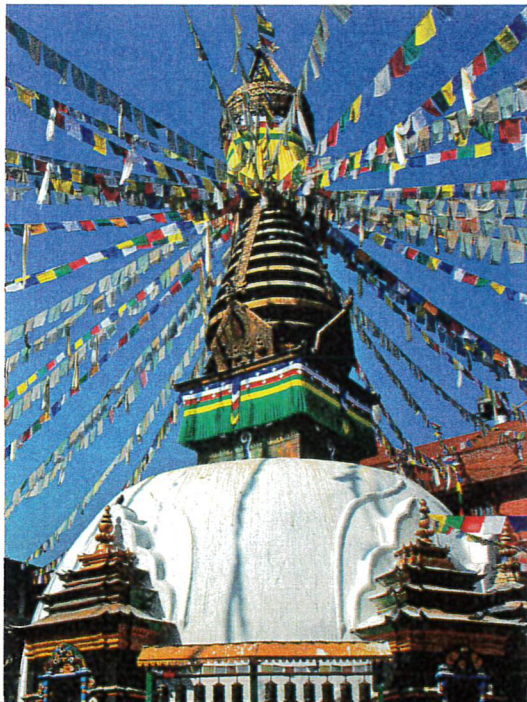
Bodhisattva og himmelske væsener

De fleste asiatiske buddhister lader de religiøse specialister om frelsen og fortolkninger af læren. For langt de fleste lægbuddhister og munke er nirvana helt uden for rækkevidde.

Der findes da også forskellige forestillinger, der lægger op til, at man ikke behøver være hverken elite-munk eller -filosof for at være en god buddhist. Dette er udtrykt ved idealet om bodhisattva, som især mahayana-buddhismen fokuserer på. En bodhisattva er en person, der har opnået så høj indsigt og medfølelse, at han/hun lader sig genføde for at hjælpe andre til frelsen, selvom han/hun faktisk godt kunne tage det sidste skridt ud af samsaras livshjul. Bodhisattvaen var således oprindeligt et nyt menneskeligt ideal, men fungerer generelt i sine mange forskellige udgaver som en frelseskikkelse, nærmest som en guddom. Det er tydeligt illustreret i Østasiens mest udbredte buddhistiske helligskrift, Lotus-sutraen. Denne fortæller om Buddha som et evigt, himmelsk væsen, der af medfølelse lader sig genføde for at hjælpe andre. Den tidligere lære, fortælles det, var egentlig bare midlertidig og udtryk for Buddhas magiske egenskaber og pædagogiske virkemidler. Den var et 'hensigtsfuldt middel' (upaya), som var med til at bane vejen for den senere, perfekte mahayana-lære.

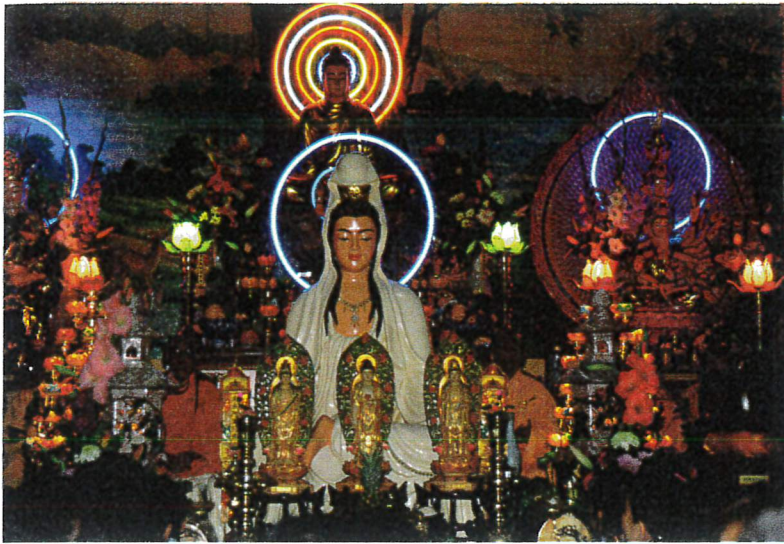
Læs **TEKST** 3 s. 267

Stupa er et monument til opbevaring af relikvier ¹⁴, ofte med halvkugle-, klokke- eller kegleform. Oprindeligt var stupaer gravhøje for Buddhas og hans disciples jordiske rester. Senere kunne stupaen indeholde aflagte munkedragter, tiggerskåle eller hellige tekster, dvs. objekter med tilknytning til buddhismen.

Bodhisattvaen Jizo (sanskrit: Ksitigarbha) er i Japan blevet børnenes beskyttergud.

*Avalokiteshvara: I mahayana-buddhismen er der mange bodhisattvaer **M**, nogle af dem med forskellige funktioner. Avalokiteshvara, som her er placeret foran Buddha, er fx medfølelsens bodhisattva, som siges at kunne høre alle levende væseners råb om hjælp. Han viser sig i 33 forskellige manifestationer **M**, herunder som kvindefigur, og i Østasien er han da også mest kendt som en hun, især i Vietnam kendt under tilnavnet „Lykkens Gudinde“. Han/hun portrætteres ofte med mange arme for at vise sin mangfoldighed, og i Tibet siger man, at Dalai Lama er en inkarnation af Avalokiteshvara (tibetansk: Chenrezig).*

Kosmologi **M** og dødsforestillinger

Der er i buddhismen ingen skabelse og ingen afslutning. Det er en cyklisk verden, hvor alt liv opstår og forgår for igen at genopstå i samsaras uendelige kredsløb. Det gælder både på kosmisk og på individuelt plan. Når man dør, bliver man født igen som levende væsen, mest optimalt som menneske. I Tibet udviklede man 'dødebøger' **M** til at guide gennem dødsprocessen med. Døden er for buddhisten derfor kun en overgangsfase, en kritisk passage, man skal igennem for midlertidigt at gøre sig klar og 'rense' sig før næste liv.

Det klassiske buddhist-univers regner med fem eller seks eksistensformer; gudernes, halvgudernes, spøgelsesernes, dyrenes, helveds-eksistensernes og endelig menneskenes. Hver eksistensform kan variere i tid, og det siges om guderne, at de har det fint deroppe i himlene i æoner af år. Specielt i mere folkelige udgaver opererer buddhismen også med en døds gud, Yama, der i dødsriget (og det buddhistiske helvede) afvejer frugten af ens gerninger. De slette handlinger fører til alskens ulykkelige og dramatiske konsekvenser: Man kan blive hængt, slagtet, ristet over ild, kogt i skoldhedt vand, få revet sine tarme ud, blive spiddet på skarpe pæle, få sin mave sprættet op eller blot få sine øjne stukket ud.

Mahayana fokuserer mere på himlen, med flere himmelske væsener og ideer om himmelske riger. En særlig slags riger er de såkaldte 'rene lande'. Oprindeligt var disse udtryk for de 'riger', man i drømme eller i meditation kunne opleve. Senere blev det til riger, man kunne opholde sig i mellem død og næste inkarnation **M**. Især Amitabhas Rene Land **M** fik en sådan status. Efterhånden blev det udvidet til at blive et permanent rige, man kommer til direkte efter døden. Især den japanske Rene Lands-buddhisme har taget en sådan lære til sig, og livet efter døden bliver af mange da opfattet på samme måde som i kristne og muslimske paradeforestillinger.

Den måske allermest udbredte idé om efterlivet i Østasien er forestillingen om fortsat eksistens som 'forfader'. Især i Kina blev det en helt central forestilling, at man efter døden blev en forfader. Ideen vandrede til Korea, Vietnam og Japan, og buddhismen optog den undervejs i sin praksis. Ritualer for de afdøde er i dag en central praksis inden for østasiatisk buddhisme. Den indiske reinkarnationstanke slog aldrig rigtig igennem østpå, og selvom munke og præster har forsøgt at promovere denne som en vigtig del af religionens kosmologi, er forfædretrøen udtryk for en mere folkeligt udbredt, lineær livs- og tidsforståelse.